
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЯК ПОЛІНАУКОВА ПРОБЛЕМА

Тетяна Лукіна

Актуальність проблеми. Прагнення людства до забезпечення високої якості суспільства, якості життя, якості кожної окремої особистості нерозривно пов'язане із здобуттям людиною якісної освіти. На жаль, ситуація в освіті Україні свідчить про наявність проблеми невідповідності освіти випускників шкіл вимогам наступних освітніх рівнів і суспільства у цілому. Причин для цього існує багато, вони мають різних характер і силу впливу. З 90-х років ХХ ст. у Європі розпочався процес створення національних і міжнародних систем забезпечення й оцінювання якості вищої освіти (Quality Assurance), заснованих на єдиних стандартах і рекомендаціях. Європейська мережа гарантії якості у вищій освіті (ENQA) була утворена у 2000 році. ENQA спільно з іншими європейськими асоціаціями у вищій освіті розробили стандарти і рекомендації – European quality assurance standards and guidelines (ESG), які були схвалені на конференції в Бергені 2005 року [15]. Україна є європейською державою. Саме тому перед системою освіти України сьогодні постало завдання реформування з метою створення механізмів забезпечення належної якості освіти на всіх освітніх рівнях, насамперед, на рівні загальної середньої освіти. Здобуття якісної загальної середньої освіти створює необхідний фундамент кожному випускнику для успішного оволодіння майбутньою професією та професійного зростання, а отже, для соціального забезпечення. Реформування освіти стало вимогою часу, викликом суспільства. Цього потребує зміст освіти, методи і принципи навчання й виховання, структура самої системи освіти та управління нею, освітні, управлінські та оцінні технології, методики підготовки педагогічних і управлінських кадрів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення сутності якості освіти та вироблення механізмів її забезпечення надзвичайно багатогранна і є предметом вивчення фахівців і різних предметних галузей: філософії, державного управління, педагогіки, психології, економіки та ін. Філософські аспекти проблеми якості освіти вивчали В.Корсак, В.Андрющенко, В.Вікторов. Якість освіти як політичну категорію та об'єкт державно-громадського управління Т.Лукіна, С.Ніколаєнко, Л.Парашенко, С.Шевченко. Феномен якості освіти привернув увагу великої кількості вітчизняних дослідників у сфері педагогічних наук (І.Булах, М.Карпенко, О.Локшина,

Т.Лукіна, О.Ляшенко, О.Савченко та багато ін.). Останнім часом захищена значна кількість кандидатських і докторських дисертацій, присвячених питанням

забезпечення якості освітнього процесу та розробки моделей управління якістю освіти учнів (студентів) на інституціональному рівні (Р.Зуб'як, С.Мудра, Л.Тарасюк, В.Приходько та ін.). На жаль, переважна більшість авторів цих дисертаційних робіт розглядають поняття якості освіти та моніторингу якості надто вузько і схематично.

Незважаючи на доволі великий перелік дослідників і наукових питань, що ними розглядалися, мусимо зазначити, що вирішення проблеми забезпечення якості освіти, зокрема загальної середньої, на сьогодні вивчено недостатньо. Це пояснюється, на наш погляд, багатьма причинами. Найбільш вагомими серед них є дві. По-перше, багатогранна і складна категорія якості освіти вивчається в межах специфіки кожної окремої наукової дисципліни вузько предметними методами, що спрощує її зміст, а отже, зменшує кількість зв'язків між складовими категорії якості освіти. По-друге, відсутність сучасного і адекватного реформам нормативно-правового підґрунтя, що врегульовувало б питання створення і функціонування єдиної системи забезпечення якості освіти в Україні, призводить до появи різних тлумачень поняття якості загальної середньої освіти та відповідних моделей управління нею, які реалізуються в межах застарілих юридичних документів.

Метою статті є спроба представлення проблеми забезпечення якості загальної середньої освіти як комплексної полінаукової проблеми, в межах якої поняття якості загальної середньої освіти виступає багатогранною категорією, що розглядається з позицій сучасної теорії тотального менеджменту (TQM - Total Quality Management).

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілком логічним, на наш погляд, починати розгляд проблеми забезпечення якості освіти з визначення сутності основних понять – “якість освіти” загалом та “якість загальної середньої освіти” зокрема, також поняття “забезпечення якості освіти”. Наступним кроком є з'ясування того, з позицій яких наук буде здійснюватися такий аналіз зазначеної проблеми.

Категорія якості освіти, як зазначалося вище, є надзвичайно складною і багатогранною. Кожен з дослідників намагається розкрити її зміст з позицій своєї наукової галузі, тим самим спрощуючи його, а іноді й змінюючи суттєві ознаки. Варто згадати, що термін “якість освіти” складається із філософської категорії “якість” та не менш простого поняття “освіта”. Як твердить енциклопедія, “якість” – це сукупність властивостей і характеристик предмета, яка відрізняє його від інших [6, с. 511]. Освіта виступає основною категорією педагогіки як науки. В “Енциклопедії освіти” (2008) знаходимо сучасне тлумачення поняття освіти. Зазначається, що освіта у сучасному світі

розглядається як соціокультурний інститут, спеціальна сфера соціального життя, своєрідний соціокультурний феномен, як сутнісна характеристика етносу, суспільства, людської цивілізації, способів їх самозбереження й розвитку. “Освіта – це процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь і навичок і пов’язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумового-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості” [12, с. 614 – 615].

Відомий український дослідник О.Ляшенко зазначає, що з філософської точки зору якість освіти – це узагальнююча ознака проблем розвитку освіти в державі й одночасно індикатор відповідності освітньої політики і реформ освіти особистісним і суспільним потребам [11, с.7].

Правові документи по-іншому визначають сутність поняття якості освіти, зокрема у Національній доктрині розвитку освіти її розуміють “як збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи цілям, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти” [14].

Нова редакція Закону України “Про вищу освіту” (2014) містить визначення поняття “якість вищої освіти”. Так у статі 1 цього закону якість вищої освіти тлумачиться як “рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти” [3].

Ми пропонуємо у найбільш широкому розумінні розглядати якість освіти як збалансовану відповідність певного освітнього рівня (загальної середньої, вищої, професійно-технічної тощо) численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості [8, с.36].

Відповідно до вимог міжнародного стандарту якості ISO якість освіти визначається як сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу або його результату, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби всіх суб’єктів навчально-виховного процесу, всіх споживачів освітніх послуг – учнів і студентів, їхніх батьків, викладачів, роботодавців, управлінців, тобто державу і суспільство загалом. Такий унормований підхід, заснований на усвідомленні необхідності зовнішнього і внутрішнього оцінювання якості освіти як системи, процесу і результатів, дає можливість застосовувати єдине для всіх освітніх рівнів (загальної середньої, вищої, професійно-технічної та ін.) визначення поняття якості освіти. Проте, на жаль, у правових документах, що регулюють діяльність загальної середньої освіти в Україні, поняття якості загальної середньої освіти”, так само, як і “якість освіти” загалом, нормативно не означені.

Забезпечення якості загальної середньої освіти...

Забезпечення якості освіти передбачає створення комплексу необхідних умов, які надавали б можливість створити такий процес надання освітніх послуг, який би задовольнив освітні потреби всіх груп споживачів освітніх послуг. Таким чином, забезпечення високої якості освіти є не просто головним завданням реформування освітньої галузі України; воно має стати стрижнем усієї діяльності в освіті, дороговказом, який визначає основні складові та напрямки цієї діяльності. При цьому управління освітою як процес переведення системи в інший стан, що характеризується визначеними (бажаними) показниками розвитку, перетворюється в управління якістю освіти, який, у свою чергу, передбачає управління процесом створення потенціалу, ресурсів і структурної організації освіти, процесом забезпечення і набуття освіти та кінцевим результатом діяльності освітньої системи – якістю випускника.

Довгий час вважалося, що ключовою особою, яка забезпечує якісну загальну середню освіту, є вчитель. Він досягає цього через рівень своєї власної освіти, зміст освіти та навчальні технології (методику викладання). Залишатися на цій позиції, значить, рушити по колу, не намагаючись оглянути проблему ззовні та згори з усіма протиріччями.

Забезпечення якості загальної середньої освіти, як зазначалося вище, передбачає комплексну діяльність зі створення певних умов, частина з яких створює так званий фундамент, основу для реалізації даного завдання, решта має більш практичну спрямованість. Звичайно, такий розподіл є дещо умовним, проте, для успішної реалізації діяльності із забезпечення якості освіти потрібно враховувати їх послідовність їх створення. До першої групи умов, що забезпечуватимуть якість загальної середньої освіти, можна віднести наступні:

- теоретико-методологічного характеру, які включають розробку теорії якості освіти та її оцінювання з метою організації управлінського впливу на основні негативні фактори;

- правового забезпечення загальнодержавної діяльності зі стандартизації якості загальної середньої освіти та контролю за її результатами;

- оновлення підходів до формування змісту освіти та освітніх технологій, що означає відмову від методик технологій пасивного отримання знань учнями і перехід до ідеології самостійного свідомого пошуку інформації та формування компетентностей, до здобуття освіти.

До другої групи умов належать:

- розробка нових оцінних технологій, насамперед, для зовнішнього незалежного оцінювання всіх результатів діяльності освітньої системи як процесу і результату з метою визначення ефективності функціонування системи

освіти, результативності освітніх реформ і, нарешті, формування виваженої освітньої політики України;

– належне матеріально-технічне забезпечення освіти відповідно до вимог освітнього стандарту, що дає можливість реалізувати у повному обсязі визначений для засвоєння зміст освіти;

– запровадження національної системи моніторингу якості загальної середньої освіти як постійного інформаційного супроводу управління освітою та вироблення освітньої політики;

– оновлення кадрового потенціалу як управлінських структур, так і педагогічного персоналу шляхом організації спеціального навчання новітнім управлінським (у т.ч. оцінним) та педагогічним технологіям. Це завдання є вихідним для практичної реалізації процесу забезпечення якості освіти;

– зміна суспільного сприйняття призначення й ролі освіти, важливості здобуття якісної освіти для як основи конкурентоспроможності людини на ринку праці та її матеріального благополуччя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, забезпечення якості загальної середньої освіти виступає полінауковою проблемою, вирішення якої може бути здійснено тільки при системному її розгляді з позицій філософії, державного управління й освітнього менеджменту, політології, економіки, педагогіки, психології, соціології. Процес забезпечення якості загальної середньої освіти потребує створення низки умов різного характеру (теоретико-методологічного, правового, кадрового, технологічного тощо).

Темою подальших досліджень, на наш погляд, мали б стати розробки оцінних технологій (вироблення критеріальної основи, відповідного вимірювального валідного інструментарію), математичних моделей аналізу та інтерпретації отриманих результатів, механізмів упровадження загальноновизнаних європейських зовнішніх процедур забезпечення якості та інституційної самооцінки результатів діяльності загальноосвітніх закладів.

Список використаної літератури

1. Вікторов В.Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітня проблема: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук: 09.00.10 “Філософія освіти” / В.Г. Вікторов. – К., 2006. – 30 с.
2. Вікторов В.Г. Управління якістю освіти: соціально-філософський аналіз: монографія / В.Г. Вікторов. – Днепропетровск: Пороги, 2005. – 286 с.
3. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada1.gov.ua>.

4. Закон України “Про освіту” / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парламентське видавництво, 2006. – 40с. – (Серія "Закони України").
5. Карпенко М. Система забезпечення якості вищої освіти у Болонському процесі та механізми її імплементації в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=17&id=1612>
6. Качество // БСЭ. – 3 – е изд. – М.: Совет. энцикл., 1973. – Т.11. – С.511.
7. Корсак К. В. Соціально-філософський аналіз тенденцій розвитку тріади “людина – суспільство – освіта” на початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук: спец. 09.00.10 – “Філософія освіти” / К.В. Корсак; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 36с.
8. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія /Т.О.Лукіна. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
9. Методика і технологія оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу: посібник / ав.: Ляшенко О.І., Лукіна Т.О., Булах І.Є., Мруга М.Р. - К.: Педагогічна думка, 2012. – 160 с.
10. Ніколаєнко С.М. Управління якістю вищої освіти: теорія, аналіз і тенденції розвитку: монографія / С.М.Ніколаєнко. – К.: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2007. – 519 с.
11. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти: Монографія /ав: Ляшенко О.І., Ващенко Л.С., Полянський П.Б., Жук О.Ю. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 160 с.
12. Освіта // Енциклопедія освіти. – АПН України; Гол.ред. В.Г.Кремень. – К.: Юріном Інтер, 2008. – С. 614-616.
13. Паращенко Л.І. Державне управління розвитком загальної середньої освіти в Україні: методології, стратегії, механізми: Монографія / Л.І.Паращенко. – К.: Майстер книг, 2011. – 536 с.
14. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітні 2002р., № 347 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada1.gov.ua>.
15. Standards and Guidelines for Quality Assurance in European Higher Education Area // www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf.